

Последите на Вампира

Колко истина има в митовите за най-мистериозния разузнавач, работил за гръцките, за германските и за българските служби преди и след 9 септември 1944 година? Наричали са го Вампиро, Вампирджията или Фантома, обвинявали са го в предателство и тероризъм, но никой още не е опитвал да слепи портрета му от пръснатите парченца информация. За пръв път „ТЕМА“ надникна едновременно и в архивите, и в спомените на живите родственици

**ИСКРА ЦЕНКОВА
ИРИНА ВАГАЛИНСКА**

В Югозападна България момчетата не растат с приказки за Храбрия шивач или за юнака, който победил триглавата ламя. Когато старите искат да накарат младите да помълчат, им разказват други легенди – за Вампирджията.

Наричат го още Вампира или Фантома заради способността му да се измъква невредим от всякакви ситуации и заради необикновения слух, който му помага да „вижда“ в най-непрогледните нощи и да стреля право в целта. Сякаш е свръхестествено същество, безплатно и безсмъртно.

Мисия невъзможна

Истинското му име е Стоян Велев Хаджиев. Роден е на 19 март 1886 г. в

село Ливадово, Демирхисарско. Отбива военната си служба в гръцката армия, а когато при съседите започват гоненията срещу хора с българско самосъзнание, се преселва в село Мулетарово (днес Рупите). Не е ясно дали това става още през 1918-а или през 1923 г., обаче няма спор, че Стоян Велев-Вампиро е бил член на ВМРО на Ванче Михайлов. Съден е за контрабанда в средата на 30-те години, но това не пречи на нашите служби за сигурност да го вербуват като разузнавач и да го използват на гръцка територия през Втората световна война. Запазени са документални свидетелства, че през 1939 г. той е изпратен на мисия в Кукуш и Дойран, но го погват и гърци, и сърби. След дълги гладни преходи през планините Вампира е заловен от югославските власти и е подложен на мъчения, за да си признае, че е минал границата „с цел да поставя бомби и агска

машини“. „Заравяха ме жив в земята, но аз повтарях едно и също – че съм отишъл в Гърция при брат си, а гърците са ме подгонили и ранили и, за да се спася, съм избягал в Югославия“, свидетелства самият Стоян Велев при завръщането си от тази мисия.

Полицейските архиви са немногословни за дейността му в родното Ливадово през 1941-1944 г., но ако отидете в Рупите и седнете по вечерно време в кръчмата, все ще се намери кой да ви разкаже как Вампирджията е помогнал на тогавашните ни съюзници – германците, да надделеят в битката за крепостта Рупел и да преодолеят укрепителната линия „Метаксас“. Вместо да тръгнат „на сляпо“ срещу гърците, по идея на Вампирджията те изкупили всички магарета в околността, сложили фенери на гърба им и ги пуснали напред. Гърците започнали

Бразилска връзка

Илия Гълъбаров (вторият на горния ред, с бъклица в ръка) заедно със съселяните си от Мулетарово през 1947 г.

да стрелят по магаретата и така разкрили къде са им картечните гнезда и оръдията. Наблизо имало летище, от което германските самолети бомбардирани линията, така че за пехотата останало лесното...

Трудното идва за нашия разузнавач, когато се завръща в България след 9 септември 1944 г. и опитва да работи с новата власт. Приемат го в БРП (комунисти) и няколко години продължава да ходи на разузнавателни мисии – е, с малко прекъсване през 1946-а заради алчен поручик от ДС, който не искал да скъса разписка за върнати от Вампира пари. Стоян Велев може да е неграмотен и да се „подписва“ с отпечатъка на десния си палец, но тък не е глупак и говори перфектно гръцки, турски и сръбски, поназнайва дори арабски. На 62 години все още е „физически здрав и пъргав“, „готов на всичко в името на България – да работи дори без пари“, както отбелязва в доклада си служител на Държавна сигурност през 1948-а.

Същият служител предлага този „смел, хладнокръвен, съобразителен, славолюбив“ човек, ползващ се с добро име сред хората в селото си, да бъде отново привлечен на разузнавателна служба под

„Защо искаш приятелството ми от България?“ – пише на португалски бразилецът Серхио във Фейсбук и затваря компютъра. Силвия от петричкото село Рупите превежда с Гугъл съобщението и му отговаря на български: „Твоята фамилия е Гълъбаров, също като на моя дядо. Той е избягал като политически емигрант в Бразилия през 1952 г. Казва се Илия Василев Гълъбаров.“

„И баща ми така се казва! И той е политически емигрант“, пише развъннувано от другия край на света бразилецът. После мълква за няколко дни.

За да разберем дали става въпрос за един и същи човек, ще ви изпратя негова снимка, трака на клавишите нашата Силвия. „За спомен на Иван Илиев Гълъбаров от баща му Илия“ – пише на гърба на снимката. На нея Гълъбаров е с Панго Костов, негов съселянин, с когото бягат през гръцката граница през 1951 г., след това емигрират заедно в Бразилия. Снимката е донесена отвъд океана от Митра, сестрата на Панге, която преди години гостува на брат си във втората му родина. Тя се среща и с Илия, носи му снимки от България, а той изпраща по нея няколко – свои и на бразилското си семейство. Така след повече от 40 години 64-годишният Иван Гълъбаров и двете му сестри Траяна и Стойна научават подробности за баща си.

„Плача от възмущение... Да, мъжът на снимката е моят баща. По Великден наистина стават чудеса!“ – пише Серхио в мрежата през април тази година, когато за пръв път узнава, че на хиляди километри от родината си има брат и сестри. И се започва една луда кореспонденция, в която се включват всички Гълъбарови от

Бразилия и България. „Кажете нещо за дядо Илия“, молят жадни за информация българските му наследници, които години наред безуспешно са се опитвали да открият баща си. „Беше прекрасен, но малко тъжен човек. Едва сега разбираме причината“, отговарят бразилските им роднини. И сглобяват заедно по Скайпа двете половини на драматичната си фамилна история.

На път за гръцката граница през 1951 г. Гълъбаров смята да изведе със себе си и семейството си. „Майка ми обаче се уплашила да не се разплачем. Ти, рекла му, бегай, после ќе дойдеш да ни вземеш.“ Уговорката била двамата с Панге, като минал границата, да гръмнат веднъж с пушката. Не успяла да го дочака да се върне, много бързо след бягството му ни интернирали в село Севар, Кубратско“, разказва Иван, внук на Вампира и син на Илия Гълъбаров. Прибират се в Рупите през 1955 г. благодарение на амнистията заради смъртта на Сталин. Траяна, най-голямата дъщеря на Гълъбаров, още помни глада и мизерията, в която са живели, честите разпити на майка ѝ в милицията в Кубрат. По това време тя е 7-годишна, Стойна е на пет, а Иван на една. Елена обаче не знае нищо нито за съпруга си, нито за баща си Стоян Вампира. Когато се връщат в Рупите, намират само разграбената си къщица, цялото им имущество е отнето от държавата. Години наред баба Елена не смее и дума да произнесе за баща си и за мъжа си дори пред най-близките. Отваря уста, прехваща устни и започва да се оглежда. Страхува се и от фотоапарати – снимките ѝ напомнят за разпитите и изтезанията в милицията.

„Чували сме, че дядо Стоян Вампира е бил преподавател във военна школа в Гърция. След това, че е починал в старчески дом. Интересувахме се, но нищо повече не успяхме да научим. Гърците бяха лошо настроени към него, може да е живял и под друго име“, предположава Иван.

За пръв път в Рупите научават, че Илия е емигрирал в Бразилия, през 1966 г., когато негов съселянин, също от групата на Вампира, прехвърлил се след това в Бразилия, се връща обратно в селото. Той обаче не отронва и дума за това, че Илия е създал там ново семейство. „В началото се е надявал, че положението в България ще се оправи. Тук са го чакали две смъртни присъди. Но като разбрал, че тия, дето са се върнали обратно, са бити, разпитвани, пращани по затворите, се е примирил. Започнал нов живот, задомил се повторно. А баба Ленка го последно го чакаше да се върне... Стана склерозна и пак само за него си говореше“, разказва Наско, син на Траяна Гълъбарова.

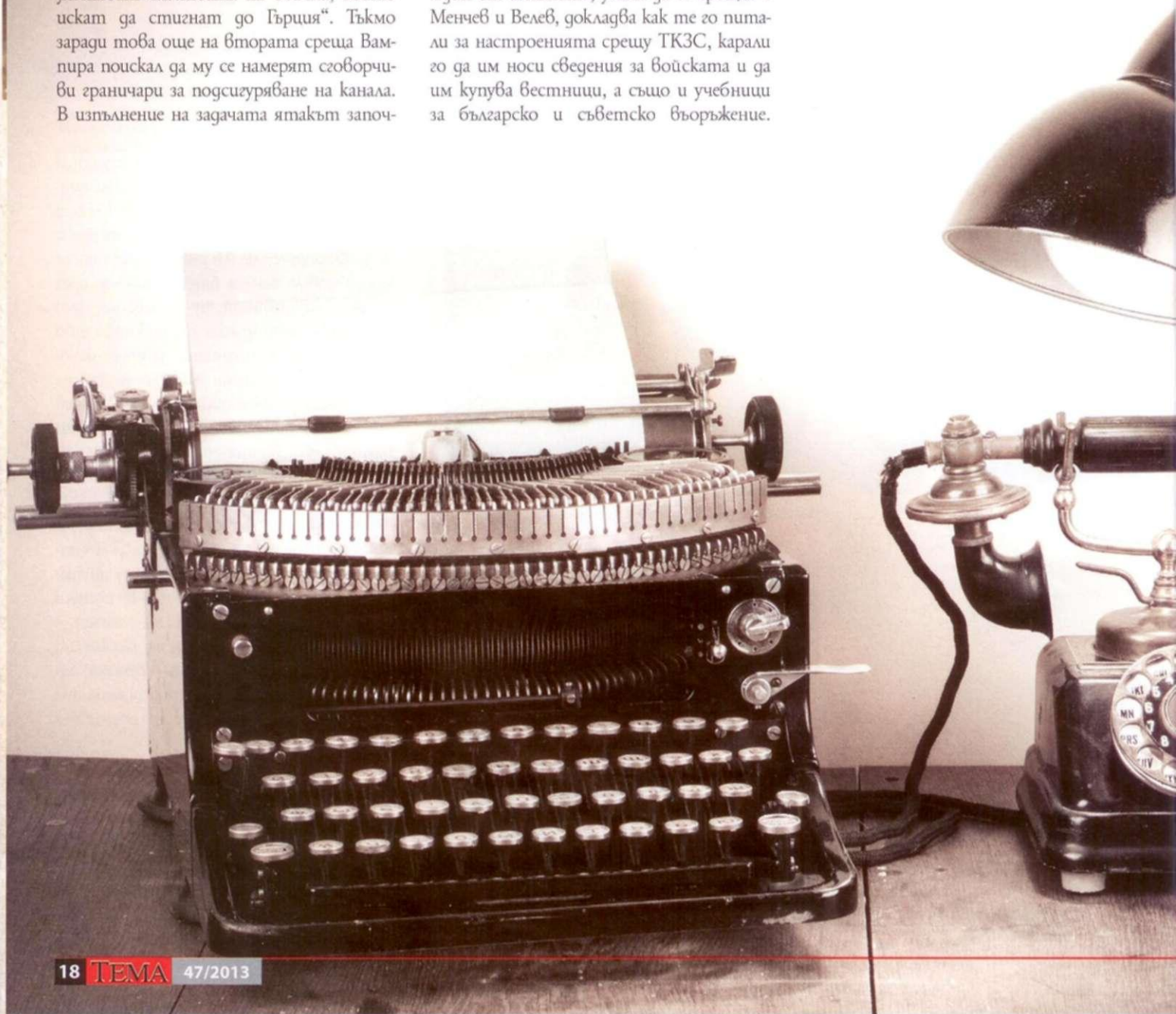
пира и Менчев с местните научаваме и как са изглеждали - с черни мушамы или с пелерина над сако с военна кройка, добре въоръжени с бомби (английски) и германски шмайзери. Подавали си сигнали с „щракане, подхвърляне на кибритени клечки и удари на камък в камък“.

Някои си Янаки, задържан като ятак, добавя още шрихи за Вампирджията: на първата среща той обяснил, че идва да организира старите членове на ВМРО в нова организация. Целите били „да се води борба за свободна и независима Македония, която да се откъсне от България, както и против българското правителство“. А междувременно „да се улесняват бягствата на всички, които искат да стигнат до Гърция“. Тъкмо заради това още на втората среща Вампира поискал да му се намерят сговорчиви граничари за подсигуриране на канала. В изпълнение на задачата ятакът започ-

нал да кани войници на ядене и пиене в дома си, „да събира девойки и да им пуска грамофон“. В замяна получавал данни за засади, минирани полета, разместване на бойни единици и т.н. Някои граничари се съгласили и на по-тясно сътрудничество - вместо да ходят на нощни наряди, отивали в дома на Янаки да... поспят на спокойствие.

Агитацията сред селяните очевидно е била важна част от подривната дейност на Вампира - на няколко пъти се цитира негово изказване, че войната е неизбежна и че „американците ще ни стопят за една нощ“ със самолети и „тогава ще дойдат гърците и сърбите“. Един от агентите, успял да се срещне с Менчев и Велев, докладва как те го питали за настроеността срещу ТКЗС, карали го да им носи сведения за войската и да им купува вестници, а също и учебници за българско и съветско въоръжение.

Непрекъснато говорили, че Турция, Сърбия и Гърция ще нападнат България, че Германия и Америка също гласят нещо срещу комунистите. Ами ако няма война, питал агентът. Вампиро почуквал по главата си - „да не чуе Дяволът“, и добавял: „Тогава ще работим, после ще бегаме в друга държава, че тука живот за нас нема, не ни оставят свободни, а ни гонят за шпионство.“ И още: „Тя тая работа не е работа, ама се хванахме... Имахме си къщи, семейства, тайфа, къде са те сега...“ Агентът попитал и как така лесно минават границата, а двамата му отговорили, че чакат смяната на

Що е то диверсант

Родените през 50-те и 60-те години българи със сигурност не биха отворили речник, ако ги попитате за значението на думата диверсант. Някои от тях дори веднага ще опитат да ви разкажат сюжета на „Следите остават“. Романът на Павел Вежинов стигна и до екран през 1956 г., така че не само любителите на литературата да си изяснят кой е добър и кой – много, ама много лош.

В едноименния филм под режисурата на Петър Василев своя първи урок по кино и по диверсанти получи и Стефан Данаилов. И сега можете да видите колко очарователно и талантливо дете е по клипите, качени в интернет. Незовият герой Веско беше сред малчуганите, които разплитаха загатката с пагналия „от небето“ ключ, оказал се от конспиративна квартира. Голямо слежение на съмнителни лица с жълти обувки и крадливи погледи пагна! А шефът на диверсанти (Ганчо Ганев) и ятакът им Тороманов (Николай Узунов), разбира се, си получиха заслуженото.

В началото на 60-те и после отново през 80-те на пазара излезе и друга дет-

„Следите остават“, 1956.
Стефан Данаилов е
смърщеникът в средата.

ска книжка, която толкова успешно палеше детското въображение, че родителите я търсят при букинистите и досега. „Дивата гора“ на Орлин Василев не борави с идеологически категории, макар че всеки над 10 години би могъл да усети внушенията в текста – без да поглежда онова издание, на което вълкът гледаше свирепот от корицата, препасан с патрондаш. Какво пък, битките на хищниците с тревопасните, които не можеха да победят, допреди да се обединят, про-

дължават да са интересни и извадени от социалистическия контекст.

Но литературата и киномото още са дължници на диверсанти – истинските и набедените, еднопластово сатанизиран. Алек Попов („Сестри Палавееви в бурята на историята“) вече се сети как да напише за партизаните, без да доскучава на съвременниците. Не ни остава друго, освен да се оглеждаме и за автор, който да забележи потенциала в историята на Вампира.

„Отвратително... Защото през 1944 г. есенна бях избран за председател на ОФ и ме отзоваха през 1945-а, което нещо ме ядоса и се отказах от партията и се записах член на БЗНС и през изборите не гласувах за ОФ, а хвърлях бела бюлетина... През 1949-а, когато се образуваше ТКЗС, не исках да стана член, защото не бех свикнал и ми стоеше отвратително.“ Толкова отвратително, че когато 51 частници, недоволни от ТКЗС, подписали изложение до Вълко Червенков, Стоян проводил човек да го занесе чак в кабинета му. Но отговор не получи и затова... прати телеграма, пак до Червенков. Познайте от три пъти какво се е случило.

От друга страна, самите „бандити“ са се смятали за патриоти – борци срещу системата, а не срещу родината. А целите им са били дългосрочни и това личи дори във въпросниците, които са раздавали на кандидатите да работят с тях. Питанията не се въртят само около имуществото и податливостта на пороци („какви имот притежаваш, обичаш ли компаниите, комарджилъка, да ходиш по чужди жени, пиенето на

алкохол и парите“). Важно е и „каква вера верваш, какъв занаят и образование имаш, знаеш ли друг език“, защото 27-ият, последен въпрос гласи: „Какъв искаш да бъдеш след свободата на България?“

Жив е той

По някое време се разнася слух, че Вампира е убит. Говори се, че паднал ранен след престрелка и така си изгнел ненамерен. „Нашето село изгуби куража, понеже Стоян Вампирджията го утепах“, донася информатор за настроенията в Рупите. На 14 март 1953 г. агент под прикритие се среща със съпругата му Фикия и с единия от синовете – Илия (Вампира има трима синове и две дъщери, две от децата са от предишен брак на Фикия – Георги и Елена). Близките му плачат, докато разпитват няма ли новини. Мислели, че може и да е мъртъв, защото иначе би се обадил чрез своите ятаци в района, а и те нищо не знаели.

Но радостта в ДС е преждевременна – след краткотрайно затишие отново започват да пристигат сведения, че Вам-

пира прескача границата. Дванайсет агенти слухтят и подпитват за него, един дори стига до пророчицата Ванга: „Ходих и при гледачката в Петрич на два пъти, обаче тя отказва да ми гледа – казва, че не можела... Но Фикия (съпругата на Стоян) ми каза, че вече е ходила при Ванга и тя ѝ казала, че Вампира е жив и се намира на некакъв остров, където бил много затруднен, останал бил вече половин човек и да не го чака, жив немало да си дойде...“, пише в рапорта от 1958 година.

При закриването на разработка „Велчузите“ през 1959-а е приложен списък на „ликвидираните“, задържаните и осъдените – основно „връзки“ и „помагачи“ на Менчев и Велев на българска територия. През 1951-1952 г. са пострадали общо 30 души, нататък числата намаляват. По-малко от присъдите варират от 3 до 5 години затвор, повечето са от 15-18 до 20 години зад решетките или въдворяване в лагер. Има и осъдени на смърт – Григор Хаджигазев и Костадин Николов. Петър Спасев, мъжът на една от дъщерите на Вампира – Дафина, също е осъден на 15

Внуците на Вампира -
Иван Гълъбаров,
Траяна и Стойна,
чакат с нетърпение
срещата с бразилските
си братя и сестри

години затвор. Години наред Петър не иска да говори за мъченията, на които е подлаган по време на разпитите. Сега се знае, че са го държали седем дни в пълна с вода бчва, с решетки отгоре. Над

водата можел да държи само главата си, колкото да диша.

Баща му Атанас Спасев успява да емигрира в Бразилия. Нататък отпътува и Илия Гълъбаров, съпругът на

Елена – доведената дъщеря на Вампира. Неговата история е толкова интересна, че сме ѝ отделили специално място.

А пристъда „в името на народа“ е издадена, разбира се, и за самия Стоян Велев-Вампира. Тя е издадена на 30 октомври 1951 г. – смърт чрез разстрел и конфискация на цялото имущество. Но и Вампира, и Иван Менчев никога не попадат в ръцете на преследвачите си. „Разработката е в лошо състояние. Въпреки че Вампира редовно е идвал на наша територия с шпионски задачи, не е залавян“, признава офицерът, който праща делото в архив. Последното сведение за Иван Менчев е, че е засечен в Белгия.

А Вампира? Него никой не го знае. Сякаш наистина е бил свръхестествено същество – безплатно и безсмъртно. ■